

opštenja, i prati ih od polazišta do odredišta poruka koje nose, ne zaoblažeći njihov sadržaj i stil formulacije. Novi epitafi samo se delimice nadovezuju na tradicionalne krajupeče, smatra Čolović; njihova analiza otkriva da se u našoj gradskoj sredini uspostavio jedan obrazac društvenog komuniciranja koji, slobodno se može reći, podstiče javno ispoljavanje emocija, obelodanivanje izvesnih odnosa, obavljanje nekih privatnih zbiljiva.

Posebni su »neofolklorni« ili kako se, ne bez pejorativnosti kaže — »novokomponovani« oblici opštenja, najupadljiviji kod želje i pozdrava koje jedini, uz prikidanu muziku, upućuju drugima preko radio-talasa. Pojava nije zaobišla ni smrt, odnosno najrazličitija osećanja koja ona ostavlja u onima koje je pokojnik »napustio«. Smrt neke osobe, zapravo, samo je povod da ožalošćeni upute i na nadgrobnom spomeniku ovekoveče ono što imaju tim povodom da saopštite.

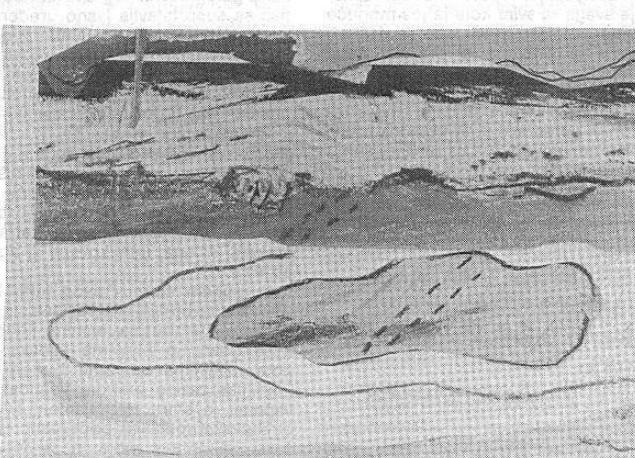
Vrlo zanimljivo pitanje na koje Čolović traži odgovore i nalazi ih — parodikalni. Preko novih epitafa živi — verovali u zagrobnji život ili ne — saobraćaju s mrtvima, ali i s rođinom, susedima, prijateljima i neprijateljima. Međutim, piše Čolović, latentna dimenzija epitafskog opštenja u celini zapravo je autokomunikacija: opšte-

nje ima samo jednog pravog pošljaoce i jednog pravog primaoca — ozalošćene.

Ovaj oblik javnog pismenog ispoljavanja ličnih osećanja, lične potrebe za iskušnjem pred pokojnikom, intimnih uverenja o životu i smrti, rečju — sebe, pred sobom i za sebe, Čolović ocenjuje kao književnost, ali ne »vrednu narodnu«, nego onu, neizbelžnu »divlju«.

Time se studija »Književnost na groblju« uvrštuje u poznata autorova istraživanja »divlje književnosti«, ali stiže i u samu središte probudene pažnje naše javnosti za zamašnost, obim, sadržaj, uticaj, oblike »novokomponovanih stvari«.

Pošto i jedan svetski tok interesovanja, izraženog od pre deceniju dve, u koju se uliva Čolovićeva studija; to je interesovanje za smrt i sve ono što je prati, od eshatoloških nada i pribojavanja, do tehnika »dobrog umiranja«. Posle Morenove studije »Čovek i smrt«, Tomaćevo »Antropologije smrti« i »Razgovora sa umirućima« Kibler-Rosove, koje smo nedavno dobili u prevodu na naš jezik, tako uvidamo da i knjiga o kojoj govorimo obogaćuje našu misao o smrti. Osim toga što pripada svetskom trendu kulturnoantropološkog proučavanja smrti, Čolovićeva knjiga utiče put konstituisanja kulturne antropologije savremenog života u nas.

slično. I opet konačni rezultati nadiže prvo bitno eksplikirani problem.

Knjigom su, dakle, predstavljeni najrepresentativniji žanrovni muslimanske književnosti u nas. Autor u njoj preispituje i nastavlja ranije započeta istraživanja i tumačenja poznatih pesama, otkriva neka do sada malo poznata, a umetnički veoma uspela, poetska ostvarenja (pesma o Potopnicima Biserzazi, neke od balada o porodičnom stradanju od pomora kuge). Ponekad, međutim, zanesen, ne odoleva iskušenju da i skromne pesničke zahvate sa izrazitim lokalnim obeležjima, koje taj smisao ne prevazilaze ne samo u sadržini nego i u ideji i poetskom jeziku, vrstva u red najboljih (slučaj sa stolačkom baladom o Mehmed-agi Šehiću), pa mu tada i sudovi deluju nategnuto i pomalo neubedljivo.

Analice u celini, međutim, otkrivaju istraživača sa izvanrednim smisalom za detalj, a konačni njegovi rezultati ukazuju na autora koji ne strahuje od širine u zahvatu i sveobuhvatnosti u zaključku. Prevashodno razmišljački o pitanju odnosa zbilje i pesme u usmenoj tradiciji kulturno, etnički i geografski strogo omeđenog područja, pisac se na kraju dovinuo do nekih opštih sudova o načinu postojanja, značenjima i funkciji narodnog pesništva uopšte.

Nekako po strani, mada ne i sasvim izvan osnovnog toka zanimanja, u ovoj knjizi se našlo nekoliko poslednjih tekstova. U jednom od njih doći će se pitanje odnosa usmenе tradicije o Morićima i Andrijevog literarnog stvaralaštva. Poslednja dva rekapituiraju interesovanje dvojice istraživača, Dragutina Prohaska i Ludvika Kubu, za narodnu književnost Bosne i Hercegovine. Ovdje se posebno ističe znacaj Prohaskinog dela, jer je on prvi, i da sada jedini, pokušao da narodnu književnost na ovom terenu sagleda u celosti. I na kraju, knjiga kao što je ova može nastati samo kao rezultat ozbiljnog, studiozogn i značajkog bavljenja određenom problematikom. Ovo je neophodno napomenuti, jer se u nas pomenutim fenomenom, na ovakav način, bavi zaista mali broj istraživača.

SAŠA HADŽI TANČIĆ:
»SAVRŠEN OBLIK«,
»Prosveta«, Beograd, 1984.
Piše: Ljubinka Milosavljević

Citatelj koji pred sobom ima obe knjige pripovedaka Saše Hadži Tančića — prvu Jevrem, sav u smrti

(»Prosveta«, Beograd, 1976) i drugu Savršen oblik, primetiće jednu neobičnost; istom pripovetkom Dogadaj s vatrom završava se prva knjiga i počinje druga. Zbog čega su tako postupili autor i izdavač, čitaocu neće biti jasno sve dok ne pročita Savršen oblik. Onda će zaključiti da je autor obe proze nastojao da ostvari kontinuitet između ove dve knjige, ali kontinuitet na principu potpunog diskontinuiteta. Poči od onoga gde se stalo, otici dalje, ne ponoviti se, ali zadržati neku nit između prve i druge knjige, bilo je prisutno u stvaralačkom naporu ovog autora kada je pisao Savršen oblik.

Ako se pažljivije pogleda dramatična pripovest Dogadaj s vatrom, o konkursu za portira u Narodnom pozorištu, videće se da ova »priča iz života«, sa nekim prigušenim humorom koji je inače posve stran ovom piscu, ima dve verzije, prvu u staroj, drugu u novoj knjizi, dve verzije koje, zapravo, nisu dve već samo jedna. Autor je u »novoj verziji« zadržao sve bitne momente pripovedanja iz prethodne, ali je izvršio nekoliko, na prvi pogled nebitnih, intervencija: izbacivanjem pojedinih reči i rečenica ili preformulacijom čitavih pasusa. Pripovetka je postala kraća i jezgovitija, a dobio se nešto u tempu pripovedanja, koji pojačava snagu utiska. Tako je Saša Hadži Tančić već u prvoj pripoveti nove knjige nagovestio da traga za savršenim oblikom pripovedanja i savršenim oblikom onoga o čemu se pripoveda.

U Jevremu, prvoj knjizi proze, Saša Hadži Tančić se kreće nekim već utabanim i prepoznatljivim stazama srpske pripovetke. Smrt je bila osnovna tema njegovog pripovedanja, ali ne smrt kao poslednji egzistencijalni čin, prelazak bića u ništavilo, već smrt kao svakodnevna pojava praćena propratnim manifestacijama; opelima i sahranama, u atmosferi bolničkih i grobljanskih opterećenosti ljkova. Radnja tih pripovedaka zbirala se uglavnom u Leskovcu i okolnim mestima, a ličnosti su bile ljudi iz naroda, obični, svakodnevni ljudi, koji kad govore, govore dijalektom tog kraja i reprezentuju nešto od njegovog južnjačkog mentaliteta. Vidan je tu bio uticaj Bore Stankovića i jednog dela tzv. proze novog stila, što samo po sebi nije bilo loše, ali je pretio da se zauvek ostane u tom začaranom krugu jedne teme i jedne naracije koja kod različitih pisaca dobija samo status nove varijacije.

Srećom po ovog autora, taj opasan i pomalo zavodljiv krug izbegnut je u Savršenom obliku. Saša Hadži Tančić uspeo je sada znatno da proširi okvir tema i da pronađe prozni govor koji

MUHIB MAGLAJLIĆ: »OD ZBILJE DO PJESME«, Ogledi o usmenom Pjesništvu, »Glas«, Banja Luka, 1983.

Piše: Zoja Karanović

U knjizi Muhib Maglajljić Od zbilje do pjesme našlo se dvadeset različitih tekstova koji su nastajali u dosta širokom vremenskom razmaku od desetak godina. Iako je tako, autor se u njima u osnovi bavi istim problemom — mogućnim putevima transformisanja stvarnosti u pesmu. Polje njegovih analiza predstavljaju sevdalinka, balada i romansa, tri najpopularnije pesničke vrste usmene tradicije u Bosni i Hercegovini, posebno njenoj muslimanskoj kulturi. Svakom od pomenutih žanrova u knjizi je posvećeno nekoliko ogleda.

Istražujući uslove nastanka i istoriju beleženja sevdalinka, Maglajljić prve nesigurne tragove o njem postojanju pronalazi još u dalekom XVI stoljeću. Tada se, kako on smatra, ukrštanjem istočnjačke muslimanske kulture sa bosanskom srednjovekovnom usmenom tradicijom, sevdalinka i formila. Ona je nastajala i prenosiла se dok su trajali oblici života koji su je omogućili — od kada je potpuno prihvaćen istočnjački način življenja u delu stanovništva koje je primilo islam i oformile se »specifične gradske sredine sa svim potrebnim institucijama, kada su se potpuno izgradile gradske četvrti mahale u kojima su kuće, prema mogućnostima domaćina, imale potrebne prostore: ogradiju obilježjujući kapidžikom, bašću sa čardakom, ašik-pendžer i drugo« (str. 21) — sav taj nezamenljivi inventar u ambijentu sevdalinke. Pomenute oblike života ona, na specifičan način, i održavaju — bilo u detaljima svakodnevice, stvarno postojećim junacima ili određenim situacijama — što je ovdje uvedljivo pokazano na brojnim primerima.

U pomenutim radovima predstavljeni problem odnosa zbilje i pesme, međutim, umnogome se nadilazi. Autor se u njima, pored pitanja istorijske nastajanja i beleženja, o čemu je

već bilo govora, bavi i drugim problemima relevantnim za sagledavanje ove pesničke vrste u celini. Tako se govori o tematiki, poetskim obeležjima, načinu i prilikama izvođenja sevdalinke.

U drugom bloku tekstova knjige našle su se analize nekoliko tematskih skupina balada sa ovog terena. Pored ostalih, istraživanjima su zahvaćene pesme sa temom o nevinu osuđenom na smrt, o smrću rastavljenim ljubavnicima, poznata balada o Hasanaginici ili krug pesama o Morićima, ali nekoliko potpuno lokalno obeleženih balada, kao ona o Hifzi-begu Dinišiću ili o Mehmed-agi Šehiću. U osnovi je, opet, interesovanje za proces poetizacije zbilje u njima — put koji određeni junak ili dogadaj prolazi od stvarnosti do pesme. Ali i ovde je autorovo polje zanimanja znatno prošireno. Izvanredna su neka zapažanja o poetici balade uopšte. A nekoliko sjajnih interpretacija, kao one pesma o Potopnicima Biserzazi, svačak idu u red najboljih tumačenja usmenih lirske poezije u nas.

Istim pitanjima posvećeno je i nekoliko zapaženih ogleda o romansi. Oni su značajniji tim pre što je interesovanje za ovu poetsku vrstu naše tradicije do sada imalo skromnije razine. Prateći istoriju beleženja i zanimanja za ovu pesničku vrstu, posebno na terenu Bosne i Hercegovine, Maglajljić daje i sopstveni doprinos izučavanju narodne romanse. On se posebno osvrće na pitanje njene tematsko-motivske rasprostranjenosti. Između pet identifikovanih skupina, njegova pažnja je pre svega usmerena temama o ljubi i neveri, eroskom nadgovaranju i strasnom susretu. I opet se u pesmama sa pomenutim temama traga prvenstveno za lokalnim crtama u njihovom ambijentu, imenima junaka, dogadajima i

na više odgovara njegovom, pre svega, diskretnom posmatračkom i meditativnom senzibilitetu. Što čitanje knjige odniče, izraz postaje sve koncijniji, ličnosti se sve više stapanju u pripovedačevu ja, naracija postaje sve funkcionalnija, a pripovetke bivaju sve kraće. Ima tu nečega od himeričkih projekcija za kojima sledi britka mudrost eseja, da bi se tek ponotom na kraju osmislio pripovedanje. Ali, to još nije savršen oblik za kojim se traga.

Pripovetke u ovoj knjizi svrstane su u tri ciklusa: Dogadaji, stanja, Ljubav i ljubomora ili Slutnje, snovljeni grupacijama pripovedaka odgovara autovom pomeranju interesovanja od realnog i istorijskog ka nadrealnom i fantastičnom. U prvom delu knjige dominiraju stanja (dogadaji su prisutni samo u prve dve pripovetke), a sa stanjima nastupa novi kvalitet prozogn kazivanja. Umesto klasičnog pripovedača koji stvara likove opisima i dijalozima, i tako ističe dramaturku splošnjeg sveta, susrećemo se sada sa pripovedačem koji je opsvetnik zagonjene objektivnosti; onaj spoljašnji svet stvari, ljudskih tvorevina ili svet drugih ljudi na jednoj, i svet promatrača na drugoj strani, u čijoj se svesti sve to reflektuje i doživljava, uz vidno nastojanje da subjektivna impresija, individualni osećaj i lično videće dobiju znacaj univerzalne poruke. Čitalac nužno biva uvučen u igru. On više nije pasivni svedok koji čita priču što se odvija nezavisno i mimo njega. On postaje deo tog promatrača, njenog saučesnika u posmatranju nekog stanja.

U tim pripovetkama uočava se, prvi put kod ovog autora, doživljaj istorijskog, tog vazda zahvalnog motiva za umetničku oblikovanju. To su reminiscencije Mladog Posetioca pred jednim neverovatnim ali postojećim istorijskim spomenikom (Kula od lobanje), ili traganje subjekta priče za likom nepostojecje glave-skulpture Diane (Lik za kojim tragam kao za likom sveta). Ovaj doživljaj istorijskog, ali ne više istorijsko-ljudskog već istorijsko-kosmičkog, postoji u pripovetci Svitak o kristalima, o mineraloško-geološkim istraživanjima junaka ove priče, ili u biblijskoj preokupaciji profesora Čudakova koji je »kao naučnik opsudnut time da Zemaljsku kuglu spase novog potopa« (O izbavljenju).

Ali tek u trećem ciklusu ove knjige (Slutnje, snovljenje), u kojem ima sve više fantastičnog a sve manje stvarnog, autor uspeva da nagovesti izvesne elemente svoje poetike proze i svog shvatanja stvaralaštva, uposte. Onaj promatrač iz prvog dela knjige, kroz čiji se duh reflektuje neki obris onoga što podrazumevamo pod opštim pojmom sveta, sada nastoji da učini nešto više od eksplikacije svog doživljaja sveta, on pokusava da bude stvaralač koji kreira svet po svom obilježju. On je umetnik koji slikajući ne samo da projektuje u svom delu samoga sebe, već na svega sliči sveta utiskuje vlastiti lik (Portret); on je onaj kreativni moćnik koji je u stanju da za trenutak stvoriti magnovenu viziju novog prostora i da je jednim jedinim potezom dovede do iščeznuća (Jabuka I i II), ali i onaj ne-moćni stvor kome u sukobu sa ta-janstvenim silama ne preostaje drugo već da strepi pred smrću, oseća strah od groba, grada i samoga sebe (Snovljenje).

Dve pripovetke na kraju, Savršen oblik i Red, upotpunjaju autorovo traganje za osobenim proznim viđenjem sveta.

U pripovetci Red banalna pojava našeg vremena i naših prilika dobija značenje opšteliudske egzistencijske situacije, gde je sve neosmisljeno osim tog reda u kojem se stoji neznano gde i neznano zašto. Red je zamena za haos, ali ne i zamena za nepronadjeni smisao postojanja. Ta atmosfera katkijanske upitnosti pristupa je i u nekim drugim pripovetkama ovog dela knjige.

U Savršenom obliku narator nena-metljivo priča kako se oslobođa pojedinih delova tela, svodeći telo na torzo, i kad čitalac pomisli da je taj torzo ono biće za kojim se traga, narator koji primenjuje postupak redukcije oslobođajući se svega fenomenalnog, da bi došao do čiste sruštine stvarnosti, jednim potezom u poenti na kraju, sve to dovodi u pitanje i zaključujući: »Dostigao taj savršen oblik: neće me više biti da bi me bilo svuda«. Sve pojavljeno ovde biva apstrahovano u jednoj ponistišenoj slici sveta, u slici bez slike, u jednom subjektivnom kreativnom činu kojim se želi da prevlada sav taj napor stvaranja i sam taj čin uništenja, da bi se subjekt i svet, tako nemilosrdno suče-

jeni, sjedinili u nekom pankosmizmu, gde se brišu sve granice između svesti u svetu, subjekta i objekta, ljudske konačnosti i njoj suprotstavljenog univerzuma.

Slika sveta čije je traganje bilo navedeno u pripovetci Lik za kojim trago-rom kao za likom sveta, stvorena i namah izbrisana u Jabuci i u nekim drugim pripovetkama, u Savršenom obliku pretvorena je u svet bez slike. Otišlo se dalje i dublje od slike sveta. Ostvaren je onaj kontinuitet potpuno diskontinuiteta između prve i druge knjige pripovedaka, koji smo već na početku pomenuli.

Šta dalje? – pitanje je koje se sada nužno nameće, i na koje mi ne možemo odgovoriti već samo autor ovih knjiga. On je stvorio jedan krug (zar krug nije završen oblik?), krug tema iz kojega se mora izaci, ako se želi dalje. On za sobom ima neosporni rezultati, ali i dragoceno iskustvo za neka nova prenegača, što je sigurno još važnije. Sa tim iskustvom, on će morati da stvara neki novi krug, za onaj sveopšti krug krugova u kojem ostaju upisani značajni stvaralački napor.

BUDIMIR DUBAK: »ANTOLOGIJA MODERNE CRNOGORKE POEZIJE«, Kraljevo, 1984.

Plše: Danilo Jokanović

Nema antologije savremene poezije koja bi u potpunosti i istovremeno zadovoljila i ukus i kriterijume, a naročito sujetu u njoj zastupljenih i nezastupljenih pjesnika, pa ni čitalačke publike. Jer, pravljenje izbora iz stvaralaštva jedne regionalne literature, nacionalne i šire ima mnoštvo pitanja koja stvaraju dileme. Često je to dilema o nacionalnoj pripadnosti pojedinih pjesnika, pitanje jezik, idejni vrijednosti, estetskih i slično.

No, pred pitanjem da li, govorči o antologiji, treba poći od antologičarske osjećanja za lijepo, dakle, estetskog pitanja, ili kakvih drugih kriterija kojima se rukovodio da napravi izbor takav kakav imamo pred sobom, mi smo, imajući pred sobom »Antologiju moderne crnogorske poezije« Budimira Dubaka, odlučili da sva ova pitanja donekle zanemarimo. Ponajpre da bismo raščistili nesporazume izazvane time što se u antologiji po prvi put pojavljuju imena koja su dosadašnji crnogorski antologičari iz kojekako razloga zaobilazili, a s druge strane – što su izostavljena imena nekih nametnutih pjesničkih »veličina«. Izbor pjesnika koje nam Dubak nudi ovom antologijom nešto je sa čime možemo da se složimo ili ne. Međutim, kriterijumi na osnovu kojih je pravio izbor estetski su sudovi koje ne možemo dovoditi u vezu ni sa kakvim vaniterarnim kontekstom, samim tim što se još iz naslova (»Antologija moderne crnogorske poezije«) vidi da je za osnovni kriterijum uzeto moderno, moderna poezija. Dakle, nešto ipak, kolikotoliko, precizno određeno.

A šta je, u stvari, ovde moderna poezija i zašto?

Upravo poezija, kako i sam antologičar obrazlaže, modernog izraza i savremenog senzibiliteta. Poesija ovog vremena i trenutka, koju savremeni čovjek osjeća oko sebe, kojom diše. Poesija koja je romantizmu ostavila romantičarsko i izmima prve polovine ovoga vijeka svoje, a opet je od svega zadržala onoliko koliko joj je dovoljno da nije ni tradicionalistička

tradicionalističkog sjaja i zasljepljujućeg eksperimentatorskog bljeska avangardnih pokreta, kojih u Crnoj Gori, istina, i nema, eventualno, tu i tamo, neki pojedinac.

Moderni izraz i savremeni senzibilitet kao odraz ovog vremena, kroz poeziju ovde zastupljenih pjesnika, kao što je izraz i senzibilitet ranijih pojesničkih epoha, utisnuće svoj pečat, istina, kako to u literaturi biva, ne uviđe kroz djelo svih zastupljenih u antologiji. Ostaće samo stvarne vrijednosti, iz ove istorijske perspektive samo naslućene i date, kao izbor iz stvaralaštva u većine pjesnika još nezavršenog opusa.

Vjerovatno će iz tih razloga i ovaj antologičar, bude li za desetak-dvadeset godina pravio novu antologiju, jedan broj ovde zastupljenih morati da zaobiđe. Svakako da vrijeme koje dolazi nosi nove zahtjeve, kojima će odgovarati i nove vrijednosti, a njih, nesumnjivo, za to buduće vrijeme, ima i kod pjesnika ove antologije.

Dakle, razloge iz kojih se Dubak opredjelio za ovе pjesnike, među kojima nema velikog broja zastupljenih u ranije objavljenim antologijama crnogorske poezije, treba tražiti u načelnom opredjeljenju da to budu pjesnici modernog izraza i savremenog senzibiliteta, što podrazumejava neke upštene pjesničke vrijednosti – u prvom redu estetske kvalitete, a to je, poređ ostalih zahtjeva, u najvećem broju pjesama prisutno.

Nije slučajno neki pjesnici starije i srednje generacije, Dušan Kostić, Jevrem Brković, Milo Kralj i još neki, zastupljeni pjesmama iz novih zbirki i rukopisa. Ne zato što u ranijim knjigama nisu imali pjesama za antologiju. Naprotiv. Ali pjesme uvrštene u ovu antologiju više odgovaraju zahtjevima koje je antologičar postavio sebi i poeziji iz koje je pravio održ. To ne znači da bi se potpisnik ovih redaka, ili ko drugi u istoj situaciji, odlučio baš za ove pjesme, pa ni baš za sve pjesnike, jer pitanje poezije unesene u antologiju je pitanje individualnog osjećanja literature, »osećanja za lepo«. Iskustva književne istorije pokazuju da se dva antologičara nikada nisu u potpunosti složila oko izbora pjesnika, a još manje oko izbora njihovih pjesama. Uostalom, čemu u tom slučaju antologije! Dovoljna bi bila jedna za svagda. No, tako ne misle, bar kad je ova antologija u pitanju, mnogi crnogorski pisci, naročito ne oni koji je zaobišla.

PREPLATITE SE I VI NA POLJA

PREPLATNI ODSEČAK

ČASOPIS POLJA Katolička porta 5/II 21000 Novi Sad

Administracija: Dnevnik, Bulevar 23 oktobra 31
Preplata za 12 brojeva je 600 dinara, za đake i studente 400 dinara. Brojevi će vam biti uručljeni redovno.

Svojim potpisom obavezujem se da će iznos godišnje preplate uplatiti na žiro račun 65700-603-6324, NIŠRO DNEVNIK, OOUR Redakcija (sa naznakom za Polja)

(Ime i prezime, odnosno naziv ustanove)

(adresa na koju želite da vam se šalje časopis)

(mesto i datum)

(potpis)

Polja